

Костянтин СІГОВ

СОФІЯ ЯК ЕТОС: ГЕРМЕНЕВТИКА С.Б. КРИМСЬКОГО

«Не випадково Коперник у своєму трактаті “Про обертання небесних сфер” одним із аргументів на користь геліоцентризму висуває міркування про те, що сонцю як джерелу світла належить займати центральне місце.»¹

Сергій Кримський

«Оранта, яка цілу вічність не опускає своїх здійснених рук, є воістину Заступницею для своїх людей, котра самовіддано приймає на себе ратний труд їхнього захисту, як Мойсей приймав на себе тягар свого народу.»²

Сергій Аверинцев

Філософія Сергія Борисовича Кримського не випадково має справжній успіх серед студентів Києво-Могилянської академії та інших університетів (лекції, як правило, закінчуються оплесками). Студенти реагують не на інтелектуальну “зірку”, а на щедre сонячне начало київського мудреця – живе свідчення на користь геліоцентризму Коперника. Свідчення досить рідкісне як на наші темні часи (останні оптимісти двадцятого століття говорили про “нове середньовіччя”). Історичний контекст цієї філософії – глибинна криза цивілізації, що зробила нашу планету заложницею атомних станцій і “вийшла в космос”, але закрила людині вихід із “печери” (Див.: Платон. держава. – Кн. 7).

«Тут з’являється, – констатує С.Б. Кримський, – трагедія техніко-інструментального використання розуму згідно з догмами класичного раціоналізму, орієнтованого на те, щоб «думати, не страждаючи»³. Канва страждання змінює тканину думки, робить її нерівною, негладкою, вузлуватою. Не риторика, не навички професійного логіка характеризують пізніші праці С.Б. Кримського; його діагноз епохи зближується із баченням Льва Шестова: “Платону навряд чи знадобилося б змінити бодай слово у своїй притчі про печеру. Його

туга, його тривога, його передчуття не віднайшли б собі відповіді у нашому знанні. Світ “у світі” наших “позитивних” наук залишився б для нього, як і був, темним і страшним підземеллям, а ми – в’язнями із закутими руками й ногами”⁴.

Критика “класичної раціональності” й пошуки “некласичної” раціональності були, як відомо, ключовою темою М.К. Мамардашвілі, Е.Ю. Соловйова та інших представників покоління, що відходило у 60–80 роки від Маркса і Гегеля до Канта й Декарта.

С.Б. Кримський якісно розширює горизонти цих пошуків. Він стверджує: “Сам зміст терміна “просвітництво” суголосний змістові “просвітлення”. Неоплатонізм і Ареопагітики розробляють ідею просвітлення тілесності духовним світлом, висувають принцип осяяння як основної пізнавальної здібності”⁵.

Ареопагітики й Каппадокійська школа слугують джерелами поглибленого осмислення понять “світ” і “просвіта”, (не звуженого інструментально-технічною призмою XVIII–XX ст.)⁶.

Філософська ініціатива С.Б. Кримського знову пов’язує “київське коло” з тією “нерозривною філософією”, про яку нещодавно нагадував Х. Янарас⁷. На цьому шляху С.Б. Кримський актуалізує “архетипос” сонця правди, про який говорив Г. Сковорода: “Сонце есть архетипос, сиречь первоначальна и главна фигура”, “солнце есть храм и чертог вечного – око вселенныя”»⁸.

Півстоліття філософський шлях С. Б. Кримського розгортається, згідно з його висловом, під сигнатурою Софії. Своїх учнів, слухачів, гостей Києва він невтомно приводить під склепіння Софії, щоб поділитися з ними не тільки вражаючими знаннями про знамениті мозаїки та фрески, але й правдивим любов’ю до софійного започаткування життя, що “втримує нас у бутті та світі над прірвою небуття”. Треба було бачити як Сергій Борисович нещодавно викладав Полю Рікеру свою герменевтику мозаїк, наслідуючи жест Оранти. Здійнявши руки, київський філософ свідчив філософу з Парижа про те молитовне зусилля, яке, згідно з уроком Мойсея, стримує натиск руйнівних сил. Фізика цього тривалого жесту передавала ліпше за прекладача метафізику опору тут і зараз сваволі хаосу, руйни, аномії... *Софія як етос*: етична відповідальність і зобов’язаність вкорінені в місцеперебуванні втіленої Премудрості.

Вищеописаний жест філософа вказує на суть його філософської антропології, а не на зовнішні її риси. Для екзистенційної думки 60–70 років минулого століття важливим моментом стало “прямостворення”. Воно виражало нетривіальну і в наш пригнічений час істину

про природнє, пряме положення людського хребта: вертикаль як найпростіша геометрична форма гідності.

На перший погляд поняття “пряmostояння” обмежувалося визначенням положення хребта і замовчувало положення рук.

Тут доречно згадати етимологію грецького слова, визначального для вироблення поняття “іпостась”, *hypostasis*: опора, підставка.

Оранта, “непорушна стіна”, стала підтримуючим, “іпостасним” символом для покоління С.С. Аверинцева і С.Б. Кримського⁹.

“Імперія часів занепаду” домагалася не тільки того, щоб людина занепадала духом, аби в неї “опускалися руки”. Важливим фактором промивання мозку була редукція основних слів уживаного словника. Багатозначні змісти слова зводилися до найпростішого, “горизонтального”.

Типовим прикладом редукції слова — вживаного і в побутовій, і у філософській мові — є приклад “правди”. Перекидання її різноманітних “пряmostоячих” (вертикальних) значень на газетну площину й нижче — на похилу аналізує В.А. Малахов у цікавій статті “Зваба правдошуканства”¹⁰. Феноменологічний аналіз втрати “правдою” своїх змістів опублікований у збірці, яку відкриває робота М.В. Поповича “Жест як характеристика дискурсу”.

Парадигматичний “жест” С.Б. Кримського, його мовний акт (*speech act*) для співтовариства київських любомудрів не випадково пов’язаний із високою покровительською філо-софії. Метадискурсивна опора, “іпостась” його словника тому й проявляється так яскраво у його лекціях, у “сократичній “маєвтиці” правдолюбства.

Дискусія про “софіологію” у ХХ столітті нещастями воєн, революцій, еміграції була відтиснута у занадто абстрагований план, відірвана від будь-якого контакту з практичною філософією. Філософська інтуїція Софії початково надихалася у багатьох аспектах, за свідченням Сергія Булгакова, спогляданням київських мозаїк, але вже константинопольську Св. Софію він побачив очима вигнання-біженця. А далі паризька суперечка про софіологію значною мірою була поляризована далекими від філософії обставинами долі політемігрантів. Як нещодавно зазначив Антуан Аржаковський, конкретна відмінність життєво-перцитивного досвіду у таких петербурзців-жителів півночі як Вл. Лосський вплинула на “нерозуміння” софійної інтуїції жителів півдня.

На жаль, суперечка про правду у тому ж столітті і з тих же причин перейшла у протилежну, прагматико-політичну крайність і великих спекулятивних жнив не принесла.

На цьому фоні повернення на межі ХХІ століття до осмислення конкретних реалій історії іконографії, філології, теології, філософії в роботах С.С. Аверинцева, зібраних у томі “София-Логос. Словарь”, відкриває новий горизонт і широке поле для досліджень. Знаменна й зміна історико-філософської перспективи, на якій наполягає Аверинцев при обговоренні великої спадщини В. Соловйова: “Справді, варто було б нам менше говорити, *in bonam partem* чи *in malam partem*, про соловйовське бачення Премудрості Божої, і трохи більше — про його ж бачення Божої Правди, про його погляд із глибин містики на проблеми соціальної справедливості”¹¹. Відтак наголосимо на тому, яке важливе місце в роздумах С.Б. Кримського з приводу “наскрізних, стрижневих цінностей людства” займає Правда.

Наголосимо й на етичній позиції філософа, що наполегливо пов’язує “пандемію зла” в поточній історії зі стиранням фундаментальної відмінності між правдою і кривою. І якщо правильним є тезис про те, що прихованою, імпліцитною темою всієї філософії С.Б. Кримського є думка “під сигнатурою Правди”, то висловимо й надію, що експліцитною розробкою цієї теми мислитель усіх нас незабаром порадує.

Минула епоха, коли “сцієнтизм” протидіяв офіційній ідеології й красномовним індикатором цієї опозиції була лакуна, мовчання замість статті Правда у “Філософській енциклопедії”¹².

Але тепер для гідного наповнення цієї лакуни потрібна не окрема словникова стаття, а велика філософська праця й оновлення наших словників та бібліотек. Перервати мовчання було половиною справи, справжній розмах справи відкриє виконання її другої половини. Для розуму — це шанс наблизитися до осмислення того, що практично не збагнути іншим шляхом досвіду ХХ століття “про воістину невичерпні потенції людського спротиву інфернальним силам жорстокості й смерті”¹³.

Невтомна робота у цьому неозорому полі тих, хто вийшов, як Сергій Борисович Кримський, попрацювати раніше за нас, надихає продовжувати намічену попередньо борозну.

ПРИМІТКИ

¹ Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды. — К.: Курс, 2000. — С. 127.

² Аверинцев С.С. София-Логос. Словарь. — К.: Дух і Літера, 2000. — С. 238.

³ Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды. — К.: Курс,

⁴ Там само. – С. 36.

⁵ Там само. – С. 127.

⁶ Пор. ст. “Метафізика света” у книзі С.С. Аверинцева “София-Логос. Словарь. – К.: Дух і Літера, 2000. – С. 133–134.

⁷ Див. Х. Янарас. Нерозривна філософія. – К.: Основи, 2000. – С. 159–172, 288–289.

⁸ Див.: С.Б. Кримський. Культурні архетипи Києва // Київські обрії: Історико-філософські нариси. К.: Стилос, 1997. – С. 9–10.

⁹ Останніми роками С.Б. Кримський багато пише про “метаісторію”, яка “переводить “горизонталь” стріли часу у вертикаль ціннісних звершень” — див.: Кримський С.Б. Філософія як путь. С. 285.

¹⁰ Малахов В.А. Зваба правдошуканства // Філософсько-антропологічні студії 2000: Європейський вектор та основні цінності української гуманістики. – К.: Стилос, 2000. – С. 175–181; пор.: там же. – Сігов К.Б. Легітимність і правда: До порівняльного аналізу двох концептів. – С. 115–122.

¹¹ Аверинцев С. Два слова об этой книге и ее авторе: [Предисловие]// Патрик де Лобье. Три града: Социальное учение христианства / Пер. с. фр. – СПб., 2000. – С. 6.

¹² Философская энциклопедия. – Т. 4 – М., 1967.

¹³ Крымский С.Б. Философия как путь, там же.